فصلنامه بورس اوراق بهادار شمارهٔ ۴۷ پاییز ۹۸ سال دوازدهم ـ تاریخ دریافت: ۹۷/۰۱/۱۴ ـ تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۲/۱۷ ـ ص ۱۵۴-۱۸۱
Archive of SID

استخراج مؤلفه‌های ارتقاء نظارت شرعی در بازار سرمایه ایران بر مبنای استانداردهای بین المللی
(مطالعه موردی: استانداردهای بین المللی IFSB و AAOIFI)

محمد توحیدی[۱]
علیرضا فتاحی[۲]

چکیده

یکی از ارکان ضروری برای اطمینان از انطباق با شریعت فعالیت های مالی، بانکی و بیمه‌ای در کشورهای مختلف، وجود نظارت شرعی است. طبق تعریف هیأت خدمات مالی اسلامی، سیستم حاکمیت (نظارت) شریعت به مجموعه ترتیبات سازمانی و نهادی مربوط می‌شود که از طریق آن‌ها یک نهاد ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی اطمینان حاصل می‌نماید که در ورای ساختارهای خود، یک نظارت شرعی مؤثر و مستقل وجود دارد.

در این تحقیق ضمن تعریف نظارت شرعی و بررسی نظارت در سیره معصومین، بصورت خاص تجربه کشورهای اسلامی در نظارت شرعی بر بازارهای مالی ذکر شده است. این تحقیق به دنبال این است که مؤلفه‌های نظارت شرعی بر بازار سرمایه را بر مبنای استانداردهای بین المللی نظارت و حاکمیت شرعی استخراج نماید. در این تحقیق با استفاده از روش تحلیل مضمون، ضمن بررسی و تحلیل استانداردهای IFSB و AAOIFI، مؤلفه‌های اساسی ارتقاء نظارت شرعی در بازار سرمایه استخراج شده است. از جمله نتایج تحقیق بر اساس تحلیل مضمون پیش گفته این است که مؤلفه‌های وظایف کمیته فقهی، ساختار و ماهیت کمیته فقهی، نظام نظارت شرعی، گزارش نظارت شرعی و نقش موسسه مالی اسلامی، پنج مولفه فراگیر در نظارت شرعی مطلوب محسوب می شوند.

واژگان کلیدی: حاکمیت شرعی، نظارت شرعی، بازار سرمایه، IFSB, AAOIFI

طبقه‌بندی موضوعی: L87,O10,O16,Z10

۱. استادیار گروه مدیریت مالی، دانشکده معارف اسلامی و مدیریت، دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران(نویسنده مسئول)
tohidi@isu.ac.ir
۲ . کارشناسی ارشد معارف اسلامی و مدیریت مالی، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران

www.SID.ir

Archive of SID

۱- مقدمه

در جمهوری اسلامی ایران، اصول متعدد قانون اساسی از جمله اصل اول[۳] یا اصل دوم که به تبیین پایه‌های ایمانی نظام جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد، همگی بیانگر رعایت شریعت اسلام در همه امور کشور و موید اهتمام قانون گذار اساسی به رعایت موازین و احکام شرعی در تمامی عرصه‌های کشور می‌باشد. این امر در همه امور نظام و به طور موردی در حوزه تقنین نیز مورد توجه قرار گرفته است و خبرگان مجلس بررسی نهایی قانون اساسی در اصل چهارم، رعایت موازین اسلام را در هر قاعده و قانون حاکم در این نظام، لازم دانسته‌اند و مسئولیت نظارت و انطباق کلیه قوانین و مقررات با موازین و احکام شرعی بر عهده شورای نگهبان قرار داده شده است.

یکی از حوزه‌هایی که نیاز مستمر و بی‌وقفه به قوانین، مقررات و هر مقرره دیگر دارد، بازار سرمایه کشور است که با توجه به روند رو به رشد آن و استفاده از ابزارهای نوین مالی و تأسیس نهادها و بازارهای جدید، اهمیت نظارت شرعی بر این حوزه را دوچندان می کند.

از طرفی کشورهای اسلامی مختلف نیز با توسعه بازارهای مالی خود و نیاز به داشتن قوانین و مقررات مورد تأیید شرع مقدس اقدام به تأسیس نهادهای بین المللی مالی اسلامی نموده‌اند تا برای بازارهای مالی کشورهای اسلامی، استانداردهای مورد نیاز برای نظارت شرعی و حاکمیت شریعت پیشنهاد دهند. از جمله این نهادها، هیأت خدمات مالی اسلامی و سازمان حسابداری و حسابرسی موسسات مالی اسلامی است که در حال حاضر چندین استاندارد در حوزه نظارت شرعی و کمیته های شریعت منتشر کرده اند.

با توجه به آنچه مطرح شد، پژوهش حاضر تلاش می‌کند تا ضمن واکاوی مفهوم نظارت شرعی در ابعاد مختلف و نقش دولت و حاکمیت بر بازار، به بررسی نظارت شرعی بازارهای مالی کشور های اسلامی و بازار سرمایه ج.ا.ا مورد بررسی قرار دهد. در نهایت با استفاده از روش تحلیل مضمون، استانداردهای بین المللی مالی اسلامی در زمینه نظارت شرعی را مورد بررسی دقیق قرار می دهد تا بتواند به صورت عملیاتی تصویری روشن و کاربردی نسبت به این استانداردها ارائه دهد. بنابراین سؤال پژوهش این است که ابعاد و مؤلفه‌های موجود در استانداردهای بین المللی نظارت شرعی هیئت خدمات مالی اسلامی[۴] و سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی[۵] برای بازارهای مالی اسلامی چیست؟ و کدام یک از ابعاد

---

[۳] بیان می‌دارد حکومت ایران جمهوری اسلامی است که ملت ایران بر اساس اعتقاد دیرینه‌اش به حکومت حق و عدل قرآن به آن رأی مثبت داد.

4 IFSB: The Islamic Financial Services Board

5 AAOIFI: Accounting and Auditing Oranization of Islamic Financial Institutions

www.SID.ir

Archive of SID

و مؤلفه‌های مذکور در نظارت شرعی بازار سرمایه ایران وجود نداشته و لازم است برای آن تدبیری صورت پذیرد؟

۲- سابقه پژوهش

به طور اجمال در جدول سوابق پژوهشی در این زمینه اشاره می گردد.

جدول (۱): سابقه پژوهش

عنوان پژوهش	نویسنده	نتایج پژوهش
مقاله: ویژگی‌های بازار اسلامی	رجایی (۱۳۸۹)	دولت اسلامی همان‌طور که وظیفه دارد جامعه را به‌سوی پاکیزگی سوق دهد، به‌طور طبیعی مسئولیت هدایت و نظارت بر بازار را نیز بر عهده دارد.
کتاب: عنوان مصوبات شورای مشورتی شرعی کمیسیون اوراق بهادار مالزی	شمسی نژاد و نجفی (۱۳۸۵)	بررسی مصوبات شوری مشورتی کمیسیون اواراق بهادر مالزی
گزارش: ابعاد نظارت شرعی بازار سرمایه مالزی	سازمان بورس و اوراق بهادر(۱۳۹۰)	بررسی مقررات و انواع بازارهای موجود در بازار سرمایه مالزی، معیارها و سازوکارهای نظارت بر بازار سهام پرداخته است
کتاب: نظارت در نظام اسلامی	اخوان کاظمی (۱۳۹۱)	چالش‌ها و موانع نظارت در نظام سیاسی اسلام را تبیین کند و درنهایت به بررسی آرا متفکران دین ازجمله امام خمینی درباره نظارت پرداخته است.
مقاله: بررسی جایگاه اصل صحت در نظارت شرعی	آهنگران و ملاکریمی (۱۳۹۱)	آگاهی از چارچوب اصل صحت مشخص می نماید نظارت در چه صورتی مشروعیت دارد و در چه صورتی در تزاحم با اصل صحت قرار نمی‌گیرد.
کتاب: نظارت شرعی بر بانک ها و موسسات مالی اسلامی	موسویان و میثمی (۱۳۹۳)	راهکارهای عملیاتی برای ارتقا نظارت شرعی نظام بانکداری پیشنهاد می دهد.
کتاب: مالی اسلامی: چالش قانون گذاری جدید	عبدالکریم و آرکر(۲۰۱۳)	توصیه‌هایی برای توسعه استانداردهای حسابداری و حسابرسی بانک‌های اسلامی داشته و به نقش و وظایف هیئت نظارت شرعی در کنترل و نظارت بر عملیات بانکداری اسلامی اشاره می‌دارد.
کتاب: مدیریت ریسک عدم انطباق با شریعت و مستندات حقوقی در مالی اسلامی	لهساسنا (۲۰۱۵)	به مسئله ریسک عدم انطباق با شریعت و مستندات حقوقی لازم برای اطمینان از انطباق عملیات مالی با شریعت توسط فعالان حوزه مالی اسلامی می‌پردازد.

www.SID.ir

Archive of SID

عنوان پژوهش	نویسنده	نتایج پژوهش
مقاله: فرایند شریعت در توسعه محصولات و تصویب در ICM	لهساسنا و حسن (۲۰۱۵)	نوآوری و بهبود در تجارت و تأمین مالی یکی از مهمترین جنبه های توسعه و رشد صنعت مالی اسلامی می باشد. اما آنچه که در این رشد، توسعه و تصویت مهم است انطباق با چارچوب شریعت در چهار حوزه منابع شریعت، مقاصد الشریعه، اصول قانون، استانداردهای AAOIFI و دستورالعمل های IFSB می باشد
مقاله: تحلیل روند جهانی بر کاربرد قراردادهای مالی اسلامی در مالزی و شوری همکاری خلیج	سوفی گینتزبرگر (۲۰۱۵)	بررسی اثر چارچوب شریعت و کارکرد کمیته شرعی می پردازد و در ادامه به نقش کمیته شرعی در مالزی و کشورهای شوری همکاری خلیج و بازارهای مالی می پردازد.
کتاب: استانداردهای شریعت و نیازهای عملیاتی	بانک مرکزی نگارا(۲۰۱۶)	مجموعه‌ای از استانداردهای شریعت را در پنج قرارداد مرابحه، مضاربه، مشارکت، تورق و استصناع است.
کتاب: مبانی حاکمیت شرعی بانک‌های اسلامی	کریم جینا و ازهر حامد(۲۰۱۶)	بررسی دقیق مسأله حاکمیت شرعی، با رویکردی نقادانه به تجزیه و تحلیل قوانین فعلی، مقررات و شیوه‌های صنعت بانکداری اسلامی در زمینه حاکمیت شرعی می‌پردازند.

با عنایت به مرور پیشینه پژوهش در زمینه نظارت شرعی و بررسی دقیق استانداردهای بین المللی موجود برای بازارهای مالی، مشخص است که تاکنون پژوهشی در این حوزه صورت نگرفته است تا بتواند به صورت جامع نظرات مختلف استانداردهای بین المللی را که مورد اتفاق صاحب نظران در این حوزه است، در یک جا به صورت علمی دسته بندی نموده و به جامعه علمی عرضه بنماید. لذا پژوهش حاضر

www.SID.ir

Archive of SID

در جستجوی پاسخ به این سوال است که مؤلفه‌های مورد نیاز برای نظارت شرعی بازارهای مالی اسلامی چیست؟ و همچنین این مولفه ها در روند فعلی بازار سرمایه ج.ا.ا را مورد بررسی قرار دهد.

۳- مبانی نظری پژوهش

۳-۱- تعریف نظارت و نظارت شرعی

در مفهوم لغوی، « نظارت» به معنی مراقبت برای اطمینان از درستی کاری، نظر کردن و نگریستن به چیزی و تحت نظر داشتن کاری آمده است (انوری، ۱۳۸۱، ج۸: ۷۸۵۱ و دهخدا، ۱۳۸۵، ج۲: ۳۰۰۵).

در مفهوم اصطلاحی و حقوقی، این دانش‌واژه به معنای کنترل عمل یک مقام یا نهاد حکومتی از سوی مقام یا نهادی دیگر تعریف شده است، که غایت آن حصول اطمینان از رعایت اصل حاکمیت قانون در امور مربوط است (راسخ،۱۳۹۰: ۲۰). برخی نیز نظارت را مجموعه عملیاتی دانسته اند که بر اساس آن میزان انطباق عملکرد با قوانین و مقررات سنجیده می شود تا از تطابق نتایج با اهداف معین شده اطمینان حاصل شود (اخوان کاظمی، ۱۳۹۱: ۲۹).

در فقه اسلامی، در ابوابی مانند وقف و وصیت، درباره ی «نظارت» بحث به میان آمده و از جمله گفته شده است که واقف علاوه بر تعیین متولی برای اداره ی وقف، می تواند برای اطمینان بیشتر در کنار متولی، ناظری را تعیین کند تا بر عملکرد او نظارت داشته باشد (امام خمینی، ۱۳۹۰ ق، ج ۲: ۸۴). یا در مبحث وصیت، امام و پیشوای اسلامی با عنوان «الناظر فی أمور المسلمین» یاد می شود (شیخ مفید، ۱۴۳۴،ج ۱: ۶۷۳). همچنین در باب آداب التجاره در بیانات فقها و محققان اسلامی، محتسب را مسئول نظارت بازار قلمداد نموده اند که در ادامه بحث به تفصیل به آن پرداخته خواهد شد.

همچنین با تقسیم‌بندی‌های مختلفی از این مفهوم در ابواب فقهی روبرو هستیم. مرحوم کاشف الغطا در کتاب وقف، نظارت را به لحاظ جاعل، به اصلی و جعلی تقسیم می کند و بیان می‌دارد: نظارتی را که شارع جاعل آن باشد، نظارت اصلی شرعی گویند و نظارتی که به وسیله ی مالک یا اولیای شرعی جعل می شود، نظارت جعل مالکی گویند (کاشف الغطاء، ۱۴۲۳، ج ۴: ۲۴۶).

هم چنین «نظارت» به لحاظ حدود اختیارات و وظایف شرعی ناظر، تقسیم می شود به:

- نظارت ولایی: که در این نوع نظارت، ناظر، ولی شرعی است؛ مانند امام المسلمین در ولایت تدبیری و سیاسی و مثل متولی وقف در تولیت اوقاف (نجفی، ۱۴۳۳، ج ۲۸، ۸۷). در واقع ولی شرعی به لحاظ ولایتی که دارد می تواند بر امور مورد ولایت نظارت کند و آن ها را زیر نظر بگیرد.

www.SID.ir

Archive of SID

- نظارت استطلاعی[۶]: این نظارت غیر ولایی است و ولی شرعی در این نوع نظارت، موظف است، تصمیمات را با اطلاع ناظر انجام دهد و اگر تخلفی صورت گیرد، ناظر فقط حق اعتراض دارد.
- نظارت استصوابی[۷]؛ این نیز مانند نظارت استطلاعی، نظارتی غیر ولایی است با این تفاوت که در اینجا ولی شرعی موظف است تصمیمات خود را به نظر و تصویب ناظر برساند و طبق رأی او عمل کند؛ یعنی در اینجا تنها اعمال و تصمیماتی که بر وفق نظر ناظر باشد، ممضی و نافذ است.

در مفهوم مالی و بر اساس تعریف سازمان حسابداری و حسابرسی مؤسسات مالی اسلامی،[۸] نظارت شرعی کلیه اقدامات احتیاطی و نظارتی به منظور اطمینان از انطباق فعالیت‌های بانک یا مؤسسه مالی اسلامی با اصول و قوانین شریعت مقدس اسلام می‌باشد. هدف از این نظارت در نهایت دستیابی به اقدامات، فعالیت‌ها، تدابیر، اصول و روش‌هایی است که به وسیله آن‌ها بتوان ریسک شریعت در نظام بانکی (به طور عام) و یا یک مؤسسه مالی و یا بانک اسلامی (به طور خاص) را حداقل نمود و یا کاهش داد (سازمان حسابداری و حسابرسی موسسات مالی اسلامی، ۲۰۱۰: ۴۲).

طبق تعریف هیأت خدمات مالی اسلامی،[۹] نیز «سیستم حاکمیت (نظارت) شریعت به مجموعه ترتیبات سازمانی و نهادی مربوط می‌شود که از طریق آن‌ها یک نهاد ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی اطمینان حاصل می‌نماید که در ورای هر یک از ساختارهای زیر، یک نظارت شرعی مؤثر و مستقل وجود دارد:

۱. صدور آرا، تصمیم‌ها و راه حل‌های شرعی مرتبط؛

۲. انتشار اطلاعات درباره راه حل‌های شرعی برای کارکنان عملیاتی نهاد ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی که بر سازگاری عملیات و معاملات نهاد با مصوبات کمیته شریعت نظارت می‌کنند.

۳. بررسی و حسابرسی داخلی انطباق با شریعت برای بررسی این که این سازگاری و تطابق رضایت بخش بوده و هر مورد مغایر با شریعت ثبت و گزارش شده و تا حد امکان تصحیح می‌شود.

---

۶ امام خمینی ناظر استطلاعی را این گونه تعریف می کند: «یجعل (الموصی) الناظر رقیبا علی الوصی بأن یکون أعماله بإطلاعه حتی أنه لو رأی منه خلاف ما قرره الموصی لاعترض علیه»؛ «وصیت کننده ناظری را بر کارهای وصی قرار می دهد تا طبق قراری که وصیت کننده می گذارد، بر کارهای وصی نظارت کند و وصیت با نظر او انجام گیرد و اگر موردی را خلاف وصیت دید، اعتراض و گوشزد کند.»

۷ امام خمینی در تعریف ناظر استصوابی نیز می گویند: «یجعل (الموصی)علی الوصی أن یکون أعماله علی طبق نظره و لا یعمل إلا بما رآه صالحا، فالوصی و إن کان ولیا مستقلا فی التصرف لکنه غیر مستقل فی الرأی و النظر فلا یمضی من أعماله إلا ما و افق نظر الناظر؛ وصیت کننده، ناظری را بر وصی می گمارد تا کارهای وصیت طبق نظر ناظر انجام شود و وصی، کاری را بدون صلاحدید ناظر انجام ندهد. ولی، اگر چه مستقل در تصرف است، لیکن در رأی و نظر مستقل نیست و تنها آن بخش از کارهایش نافذ و پذیرفته است که با نظر ناظر انجام گیرد.» (امام خمینی، ۱۳۹۰ ق، ج ۲: ۱۰۰-۱۰۱).

8 AAOIFI
9 IFSB

www.SID.ir

Archive of SID

۴. حسابرسی سالانه انطباق با شریعت برای تأیید این که حسابرسی و بازبینی شرعی داخلی دقیقاً صورت پذیرفته و یافته‌ها و نتایج آن توسط کیمته فقهی مورد توجه قرار گرفته است (هیأت خدمات مالی اسلامی، ۲۰۰۹، ۳۳)

۳-۲-حاکمیت شریعت؛ از نظارت تا هدایت بازار

دخالت دولت در حیات اقتصادی، از اصول اساسی در اقتصاد اسلامی به شمار می رود به آن قدرتی فراگیر و گسترده می بخشد. در این زمینه شهید صدر معتقد است که دخالت دولت فقط شامل اجرای احکام ثابت در شریعت نیست؛ بلکه به قانون‌گذاری در قلمرو فاقد نص نیز گسترش می یابد. بنابراین، دولت اسلامی از یک سو در مرحله اجرا در اقتصاد دخالت می کند تا اجرای احکام اسلامی را که با حیات اقتصادی افراد پیوند دارند، ضمانت نماید و از سوی دیگر در قلمرو تشریع، دولت اسلامی منطقه خالی از حکم را که شرع مقدس در قلمرو اختیارات دولت نهاده، در پرتو اوضاع تحول پذیر به گونه ای قانون گذاری می کند که اهداف عام اقتصاد اسلامی را تضمین می سازد (شهید صدر، ۱۳۹۳، ج ۲: ۴۱۳). از نگاه شهید صدر از جمله مواردی که دولت اسلامی باید دخالت کند، در امر تولید اقتصادی است که این دخالت در سه امر تحقق می یابد:

۱. تضمین و تعیین حداقل و حداکثر تولید کالاهای ضروری

۲. تعیین اهداف کلی سیاست رشد اقتصادی تا رشد اقتصادی همراه با عدالت اقتصادی و معنویت حرکت کند.

۳. کنترل و نظارت بر بخش اول اقتصاد کشور یعنی تولید مواد اولیه طبیعی، کشاورزی و معادن، بخش دوم و سوم اقتصاد یعنی صنعت و خدمات(همان، ج۱: ۳۸۱-۳۸۲)

شهید صدر علاوه بر دخالت دولت در تولید، توزیع و مبادله(تجارت)، یک گام فراتر رفته و نظارت دولت بر روند افزایش پول در اقتصاد را ضروری می داند. ایشان بر این اعتقاد است که دولت اسلامی بایستی با همه مشکلاتی که از پول سرچشمه می گیرد و وضع طبیعی بازارها و جریان مبادله را نامتعادل می گرداند و وظیفه واسطه ای بین تولید و مصرف فرایند مبادله را مخدوش می کند، مبارزه کند. وی مبارزه را از سه طریق امکان پذیر می داند:

۱. غیر مجاز بودن رکود در مبادلات

۲. تحریم ربا و تحریم نقش زایش خود به خودی پول

www.SID.ir

Archive of SID

۳. کنترل همه جانبه دولت بر جریان مبادله و نظارت بر بازارها برای از بین بردن زمینه انحصار و احتکار و تسلط نامشروع فردی بر بازارها(همان، ج ۱: ۴۲۶-۴۲۵)

امام خمینی با ارائه نظریه ولایت فقیه، ولایتی را می پذیرد که در محدوده مصالح باشد. در بیان نظر ایشان ابتداً باید بیان داشت که احکام و قوانینی که برای رسیدن انسان‌ها به سعادتشان و براساس مصالح فرد و جامعه تشریع شده‌اند و باید پیاده شوند به دو دسته‌اند: برخی بـه وسـیلهٔ فرد یا مردم تحقّق می‌یابند. برخی دیگـر چنین نیستند و متوقف بر نظارت، ارشاد یا دخالت دولت هستند. عقل به وضوح و قطعیت حکم می‌کنـد که دولت در دستهٔ دوم از احکام و قوانین و امور مترتب بر آن ولایت دارد. زیرا اگر چنین ولایتی را برای دولت قایل نشویم آن قوانین و امـور زمین مانده و در نتیجه انسان‌ها در جامعهٔ اسلامی به سعادت موردنظر اسلام نمی‌رسند. بر ایـن اساس قلمرو ولایت دولت (نظارت، ارشاد و دخالت دولت) در همهٔ امور و در همهٔ نظام‌ها و از جمله نظـام اقتصادی را این معیار تعیین می‌کند:

«کارهایی که از بازار نمی‌آید و معلوم است که نمی‌تواند بازار انجام بدهد، آن کارها را دولت انجام بدهد. کارهایی که از بازار می‌آید، جلویش را نگیرید؛ یعنی مشروع هم نیست. آزادی مردم نباید سلب بشود، دولت باید نظارت بکند..... کارهایی را که مردم نمی توانند انجام بدهند، دولت باید انجام بدهد. کارهایی که هم دولت می تواند انجام بدهد و هم مردم می توانند انجام بدهند، مردم را آزاد بگذارید که آنها بکنند، خودتان هم بکنید، جلوی مردم را نگیرید. فقط یک نظارتی بکنید که مبادا انحراف پیدا بشود، مبادا یک وقتی کالاهایی بیاورند که مخالف با اسلام است، مخالف با صلاح جمهوری اسلامی است» (موسوی خمینی، ۱۳۷۰، ج۱۹: ۳۳ - ۳۸).

لذا به صورت خلاصه این مفهوم برداشت می شود که «هر امری که به مصلحت فرد یا جامعه باشد و تحقّق آن بدون ولایت دولت بـه صورت نظارت یا ارشاد یا دخالت ممکن نباشـد دولت اسلامی در آن امر ولایت دارد».

از طرفی با نگاهی به تجربه تاریخی تمدن اسلامی در باب نظارت بر بازار از مجرای حسبه، می‌توان گفت که بحث دخالت حکومت (با عنایت به این نکته که حسبه یک نهاد عمومی و غیردولتی به حساب آید) در اقتصاد ریشه‌های عمیق تاریخی دارد. با بررسی آداب التجاره در بیانات فقها و محققان اسلامی، محتسب را هم مسئول نظارت بازار قلمداد نموده اند و هم مسئول هدایت آن. از جمله وظایف محتسب عبارتند از: آگاهی از احکام و قواعد تجارت، رعایت انصاف در معاملات، خودداری از تدلیس یا تزئین کردن و نیاراستن کالا، ذکر نکردن عیوب کالای طرف مقابل و یا ستایش کالای خویش، ترک سوگند در خرید و فروش، مسامحه و تساهل در معاملات و فعالیت در بازار، سود نگرفتن جز در موارد ضرورت،

www.SID.ir

Archive of SID

خارج نشدن از شهر برای خرید و فروش(تلقی الرکبان)، پرهیز از احتکار و ترک ربا در اجناس شمردنی، وارد نشدن در معامله دیگری و...(قطب الدین راوندی،۱۴۰۵ه‍ق،ج۲: ۴۲-۴۳؛ کلینی،۱۴۰۷ه‍ق، ج۵: صص ۱۵۰ به بعد؛ آل عصفور بحرانی، ۱۴۰۵ه‍ق، ج۱۸: ۲۳؛ شیخ طوسی، ۱۴۰۰ه‍ق: ۳۷۱؛ ابن ادریس حلی، ۱۴۱۰ه‍ق،ج۲: ۲۳۰؛ شهید اول ۱۴۱۷ه‍ق، ج۳: ۱۸۳؛ شهید ثانی، ۱۴۲۲ه‍ق: ۳۳۶؛ حسینی عاملی، ۱۴۱۹ه‍ق، ج۱۲: ۴۳۱؛ شیخ انصاری، ۱۴۱۱ه‍ق، ج۲: ۲۹۷-۲۹۸؛ شهید ثانی، ۱۴۱۰ه‍ق، ج۲: ۲۸۶).

۳-۳- نظارت شرعی در سیره معصومین

سیره عملی رسول اکرم صلی الله علیه و آله و امیرالمومنین علیه السلام موید این مطلب است که نظارت مستمر این بزرگواران و حضور فیزیکی آن ها در محیط کسب و کار و نیز انذار و تبشیر مردم بهترین گواه مبنی بر اهمیت و ضرورت نظارت و کنترل در بازار مسلمانان است. امام باقر علیه السلام می فرمایند: «امیرالمومنین در بازارهای شهر کوفه حرکت می کرد. از یک بازار به بازار دیگر رفته و به همراه خود تازیانه ای داشت... حضرت ندا می داد: (ای بازرگانان) تقوای الهی پیشه کنید. طلب خیر را مقدم بدارید با آسان گیری برکت بخواهید. به خریداران نزدیک شوید، دروغ نگوید و از ستم و تعدی دوری کنید با مظلومین با انصاف رفتار کنید و به ربا نزدیک نشوید». سپس آیه شریفه ۸۵ سوره اعراف را تلاوت می فرمودند: «پیمانه و ترازو را تمام ادا کنید و کالاهای مردم را کم مگذارید و در زمین پس از آن که اصلاح گردید فساد نکنید» و بدین ترتیب در همه بازارها کوفه حرکت می کرد» (شیخ مفید، ۱۳۶۴، ج۱: ۱۹۸). این روایت نشان می دهد که نظارت به همراه امر به معروف و نهی از منکر از وظایف مهم و اساسی حکومت درنظام اسلامی است و در کنار دیگر وظایف، رهبر مسلمین با بازار و مسائل آن ارتباط دائمی و تنگاتنگ دارد (طرفدار، ۱۳۹۰: ۶۵).

از این رو، می‌بینیم که در طول تاریخ، از سوی پیامبر صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین علیه السلام بر امور بازار نظارت انجام می گرفته است و بعدها نیز در جامعه‌ی اسلامی، سازمان‌هایی با عنوان «حسبه» و افرادی به نام «محتسب» بر امور بازار نظارت داشته‌اند. البته این سازمان ضمن نظارت بر حسن اجرای احکام و آداب تجارت در بازار، خود محافظ اصل آزادی و اصل مالکیت هم بوده است و یک عامل امنیت اقتصادی نیز به شمار می‌رفته است.(امامی، ۱۳۸۵: ۱۹۴)

www.SID.ir

Archive of SID

٤- الگوهای نظارت شرعی در بازارهالی مالی

به طور کلی الگوهای حاکمیت شریعت را در بازارهای مالی می‌توان به شرح ذیل طبقه‌بندی نمود:

٤-١- شورای نظارت شرعی مرکزی و کمیته‌های نظارت شرعی مختلف

این مدل در کشورهای مالزی، پاکستان و سودان مورد استفاده قرار می‌گیرد. به عنوان مثال در کشور مالزی دو شورای نظارت شرعی مرکزی برای بازار پول و سرمایه به طور مجزا وجود دارد. یک شورای نظارت شرعی در بانک نگارای مالزی و یک شورای نظارت شرعی نیز در کمیسیون اوراق بهادار مالزی وجود دارد. البته در سطح نهادهای مالی نیز کمیته‌های شرعی وجود دارند (Zulkifli, 2010). جدول ذیل وضعیت این شورای نظارت شرعی مرکزی در کشورهای مختلف را بیان می‌کند:

جدول (۱): نظارت شرعی مرکزی در کشورهای اسلامی (Pellegrini&Grais, 2006)

کشور	کمیته نظارت شرعی متمرکز[10] یا مقام شرعی عالی[11] یا کمیته فتوا[12]	توضیح
اندونزی	دارد	کمیته شرعی ملی برای انتشار فتاوای مرتبط با محصولات، خدمات و عملیات‌ها اختیار دارد.
مالزی	دارد	شورای فقهی به بانک مرکزی در زمینه موضوعات شرعی مشاوره می‌دهد و در اختلافات مربوط به تفاسیر شرعی، داور نهایی است. رهنمودها یا دستورات مالزی با مشاوره شورای فقهی منتشر می‌شود. این دستور برای بانک‌های ارائه دهنده خدمات اسلامی الزام آور است.
سودان	دارد	کمیته عالی نظارت شرعی مسؤول فتاوا، نمونه قراردادها، اختلافات، مشاوره مربوط به جنبه‌های حقوق اسلامی، آموزش، تحقیق و سمینارها است.
امارات	دارد	مقام عالی شرعی که در وزارت امور اسلامی و دادگستری استقرار دارد، داور نهایی در مورد موضوعات شرعی است. این مقام نظارت شرعی را نیز بر عهده دارد. (قانون ۶ فدرال)
کویت	دارد	کمیته شرعی در وزارت اوقاف، مقام نهایی برای اظهار نظر پیرامون منازعات شرعی است. نظر این کمیته زمانی که اختلاف میان اعضای کمیته نظارت شرعی باشد، الزام آور است.
پاکستان	دارد	کمیته شرعی بانک ایالتی به بانک‌های مرکزی در مورد موضوعات شرعی مشاوره می‌دهد. همچنین، نمونه قراردادهای مالی اسلامی مجاز را برای اطمینان از انطباق آن با حداقل‌های استانداردهای شرعی تنظیم و ارائه می‌دهد.
بحرین	ندارد	
اردن	ندارد	

10 Centralized SSB
11 High Shariah Authority
12 Fatwa Board

www.SID.ir

Archive of SID

٤-۲-کمیته‌های نظارت شرعی در سطح بانک‌ها و نهادهای مالی

این مدل بیشتر در قسمت بانکداری کشورهای اسلامی به چشم می خورد و تنها در کشور مالزی از این الگو در بازار سرمایه بهره می برند (Zulkifli, 2010). جدول زیر وضعیت نظارت شرعی در سطح شرکتی وموسسات مالی را در کشورهای مختلف نشان می‌دهد:

جدول (۲):کمیته های نظارت شرعی در کشورهای مختلف (گرایس و پلِگرینی، 2006)

کمیته‌های نظارت شرعی در کشورهای مختلف		
کشور	دپارتمان تکافل و بانکداری اسلامی مجزا	دپارتمان بازار سرمایه اسلامی مجزا
اندونزی	اداره بانکداری شرعی	ندارد
مالزی	دپارتمان مقررات‌گذاری تکافل و بانکداری اسلامی	کمیسیون اوراق بهادار مالزی- بخش بازار سرمایه اسلامی- کمیسیون اوراق بهادار، کمیته نظارت شرعی دارد.
سودان	کل نظام مقررات‌گذاری مالی، اسلامی است.	کل نظام مقررات‌گذاری مالی، اسلامی است.
امارات	ندارد	ندارد
کویت	ندارد	ندارد
پاکستان	بخش بانکداری اسلامی	ندارد
بحرین	اداره نظارت نهادهای مالی اسلامی	ندارد
اردن	ندارد	ندارد

٤-۳- برون‌سپاری خدمات نظارت شرعی

این مدل بیشتر در کشورهای اروپایی کاربرد دارد. این کشورها به دلیل آن که نظام مالی متعارف دارند امکان تعریف کمیته شریعت چه در سطح ملی چه در سطح موسسات مالی را ندارند. در صورتی که برخی نهادهای مالی قصد ارائه خدمات مالی اسلامی داشته باشند، بخش نظارت شرعی آن را به خبرگان مالی اسلامی برون‌سپاری می‌کنند (Laldin, 2013). برای سرمایه گذاران مسلمان در این کشورها، آنچه که به نظر می رسد این است که هر فرد سرمایه گذار برای اطمینان از شرعی بودن فعالیت های موسسات مالی مدنظر خود، ابتدا با بررسی موسساتی که وظیفه تأییده شرعی سایر موسسات را برعهده دارند، به این اطمینان برسد که چنین موسساتی کاملا مستقل بوده و کار تخصصی خود را بدون در نظر گرفتن منافع

www.SID.ir

Archive of SID

موسسات مالی انجام می دهد. همچنین فرد سرمایه گذار می بایست به این اطمینان برسد که آیا موسسه مالی اسلامی دارای خبرگان شریعت مورد تأیید یکی از نهادهای مالی اسلامی بین المللی مانند AAOIFI یا IFSB هستند یا خیر.

۵- تجربه نظارت شرعی در بازار سرمایه کشور مالزی و ایران

با توجه به سابقه درخشان کشور مالزی در زمینه نظارت شرعیی بر بازارهای مالی و همچنین کشور مورد مطالعه (ایران)، در این بخش تجربه نظارت شرعی این دو کشور مورد بررسی قرار گرفته است.

۵-۱-مالزی

کشور مالزی به عنوان کشوری پیش‌رو در مباحث مالی اسلامی و تنها کشور اسلامی(به همراه ایران) است که دارای نهاد شرعی در بازار سرمایه خود می‌باشد، نمونه‌ای مناسب برای بررسی بهتر نظارت شرعی است. لذا مناسب است سیر تطور نظارت شرعی بازار سرمایه این کشور در این پژوهش به صورت مجزا و موشکافانه در این قسمت بیان گردد:

۵-۱-۱-دپارتمان بازار سرمایه‌ی اسلامی[۱۳]

کمیسیون اوراق بهادار مالزی در راستای توسعه‌ی بازار سرمایه‌ی اسلامی، دپارتمانی ذیل بخش سیاست گذاری و توسعه بازار موسوم به دپارتمان بازار سرمایه‌ی اسلامی تأسیس کرده است. مسئولیت های این دپارتمان شامل راهبری پژوهش ها و توسعه‌ی محصولات بازار سرمایه‌ی اسلامی در بخش‌های سهام، اوراق بدهی و مشتقات و همچنین تحلیل اوراق بهادار شرکت‌های پذیرفته شده در بورس است. این دپارتمان کارمندان تمام وقتی را که تحصیلات فقهی به ویژه در رشته‌ی فقه معاملات و مالی مدرن دارند، استخدام می کند، ترکیب نیروی انسانی متخصصی از این دو رشته، در ایجاد گروه کاری توانا به منظور نیل به اهداف تعیین شده، شرط اساسی است. در نهایت یافته های پژوهشی این دپارتمان، برای شورای مشورتی فقهی به منظور تأیید آنان ارائه می شود. (شمسی نژاد و نجفی، ۱۳۸۵: ۳۰-۲۹).

13 ICMD :The Islamic Capital Market Department

www.SID.ir

Archive of SID

۵-۱-۲-گروه مطالعاتی ابزارهای اسلامی[14]

از سوی دیگر کمیسیون اوراق بهادار مالزی در سال ۱۹۹۴ گروه مطالعاتی مالی اسلامی را تأسیس کرده است. اعضای این گروه متشکل از مشاوران فقهی و افراد معروف و دارای وجهه‌ی شرکت ها است. این گروه در زمینه‌ی موضوعات مربوط به بازار سرمایه‌ی اسلامی در مالزی بحث و تبادل نظر کرده و تصمیم سازی می کند.

۵-۱-۳-شورای مشورتی فقهی بازار سرمایه[15]

دپارتمان بازار سرمایه‌ی اسلامی فعالیت‌های پژوهشی انجام می دهد و کارکردهای آن به عنوان دبیرخانه‌ی گروه مطالعاتی ابزارهای اسلامی است. کمیسیون اوراق بهادار مالزی با اعتقاد به این که برای گروه مطالعاتی ابزارهای اسلامی، توسعه‌ی نقش این گروه مهم است، در نتیجه این گروه در ۱۶ می ۱۹۹۶ به یک نهاد رسمی تر به نام شورای مشورتی فقهی ارتقا یافته است. تأسیس این شورا از سوی وزیر خزانه داری حمایت شد و شورا نقش اطمینان از انطباق بازار سرمایه‌ی اسلامی با اصول اسلامی را بر عهده گرفت. دامنه‌ی فعالیت شورای فقهی، مشاوره دادن در زمینه‌ی کلیه‌ی موضوعات مرتبط با توسعه‌ی جامع بازار سرمایه‌ی اسلامی، و کارکردها به عنوان مرکز مرجع موضوعات مرتبط با بازار سرمایه‌ی اسلامی است. در معرفی ابزارهای بازار سرمایه‌ی اسلامی، شورای مشورتی فقهی دو رویکرد دارد. رویکرد اول بررسی اعتبار و درستی ابزارهای مالی متعارف مورد استفاده در بازار سرمایه داخلی از دیدگاه شرعی است. این بررسی روی ساختار، سازوکار و کاربرد ابزارها برای اثبات این که این ابزارها مخالف با اصول شرعی نباشند، متمرکز است. رویکرد دوم شامل فرموله کردن و توسعه‌ی ابزارهای مالی جدید بر اساس اصول شرعی است. همچنین شورای مشورتی فقهی مسئول انتشار فهرست ابزارهای منطبق با شرع نیز محسوب می شود. این فهرست به لیست اوراق بهادار مورد تأیید شرع نیز معروف است. این لیست به طور مستمر به روزرسانی می شود و کمیسیون اوراق بهادار مالزی فهرست به روزشده را دو بار در سال اعلام می کند، این امر برای کمک به سرمایه گذاران مسلمان به منظور شناسایی اوراق بهادار منطبق با شرع بسیار اساسی است و منجر به افزایش اعتماد آنان هنگام سرمایه گذاری می شود. این فهرست به عنوان مبنا برای ساخت شاخصی

14 IISG : The Islamic Instrument Study Group
15 SAC: Shariah Advisory Committee

www.SID.ir

Archive of SID

شرعی که از ۱۷ آوریل ۱۹۹۹ توسط بورسی مالزی آغاز شده است، مورد استفاده قرار می گیرد (کمیسیون بورس اوراق بهادار مالزی[16]، ۲۰۰۷) .

همچنین علت دیگر تشکیل شورای مشورتی فقهی در سطح ملی، جلوگیری از اثرات منفی قوانین مکاتب فقهی است که در آن اشخاص مختلفی با پیش زمینه های تخصصی هم در زمینه شریعت اسلامی و هم مالی حضور دارند. مصوبات شورا به صورت دوره ای منتشر می شود که در مواقع وجود اختلاف فقهی علاوه بر کشور مالزی سایر کشورهای مسلمان نیز به این مصوبات رجوع می کنند. به همین خاطر اعضای شورا همه منابع و روش فقهی از چهار مکتب حنبلی، شافعی، مالکی و حنفی را در حوزه معاملات پذیرفته اند. همچنین شورای مشورتی فقهی برای بهره مندی از دیدگاه های فقهی در حوزه معاملات از همه فرق اسلامی استقبال می کند. (شمسی نژاد و نجفی، ۱۳۸۵: ۳۰)

اگرچه در قانون کمیسیون اوراق بهادار، به طور صریح تشکیل شورای مشورتی فقهی را اعلام نمی کند ولی بخش ۱۶ این قانون مشخص می کند که کمیسیون اوراق بهادار برای انجام وظایف خود اختیار کامل دارد. از این رو، بخش ۱۸ قانون مشخص می کند که کمیسیون می‌تواند کمیته‌ای تشکیل دهد تا به شورا برای انجام وظایف خود کمک نماید. همچنین کمیسیون می‌تواند هر فردی را که صلاحیت داشته باشد، به عنوان عضو این کمیته منصوب نماید. اعضای شورای مشورتی فقهی هر دو سال یک بار توسط کمیسیون اوراق بهادار مالزی انتخاب می شوند (Kabir & Oseni, 2011).

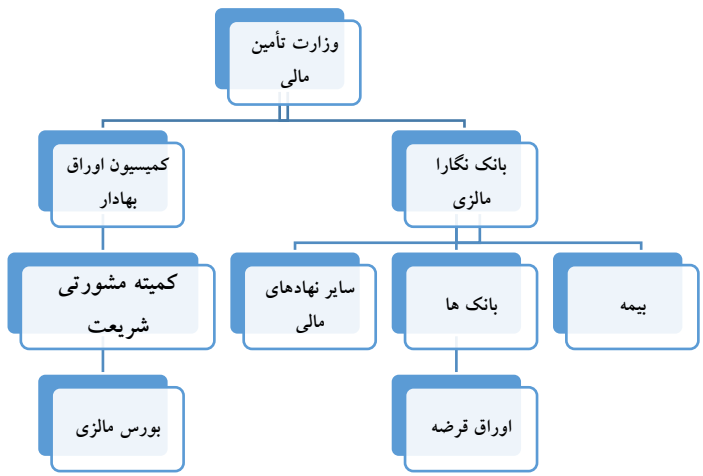

شکل (۱):جایگاه کمیته مشورتی شریعت در بازار سرمایه مالزی (Bacha & Mirakhor, 2013).

16 Securities Commission of Malaysia

www.SID.ir

Archive of SID

۵-۲-جمهوری اسلامی ایران

اجرای اصول و مبانی مبتنی بر شریعت در حقوق کشورمان، در حوزه بازار سرمایه نیز منجر به تدوین سازوکاری برای رعایت این مسأله نمود تا در عین جامه عمل پوشاندن به منویات شرعیه، جوانب تخصصی و کارشناسی موضوعات نیز رعایت شود. در این راستا، به استناد بند (۱۳) ماده (۷) قانون بازار اوراق بهادار[۱۷] کمیته تخصصی فقهی[۱۸] به منظور تحقق اهداف ذیل (به عنوان وظایف و اختیارات کمیته) در سازمان بورس و اوراق بهادار تشکیل گردید:

- «ارزیابی ابزارهای مالی جدید پیشنهادی برای استفاده در بورس‌ها و بازارهای خارج از بورس از دیدگاه فقهی
- بررسی شبهات فقهی در مورد ابزارهای مالی و ارائهٔ راه حل‌های مناسب
- ارزیابی ابزارهای مالی در مقام عمل به منظور اطمینان از حسن اجرای آن‌ها
- طراحی ابزارهای مالی اسلامی برای بازار سرمایهٔ کشور و پیشنهاد آن به هیأت مدیرهٔ سازمان
- همکاری با کمیته‌ها و شوراهای مشابه در سایر سازمان‌های داخلی و خارجی
- همکاری در توسعه و گسترش برنامه‌های آموزشی و انتشارات علمی در زمینهٔ مالی اسلامی
- همکاری در برگزاری نشست‌های علمی در زمینهٔ مالی اسلامی
- بررسی ابعاد فقهی مسائل بازار سرمایه
- انجام سایر موارد ارجاعی سازمان در راستای مأموریت کمیته».[۱۹]

لذا تجربه عملی ایران از لحاظ نظارت شرعی بازار سرمایه بدین گونه است که اگر جایگاه شورای نگهبان به عنوان یک نهاد بالا دستی که تنها وظیفه آن نظارت بر شرعی بودن قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی است (و نه سایر مقرره ها)، به عنوان شورای نظارت شرعی مرکزی قلمداد نمود و کمیته فقهی سازمان نیز به عنوان کمیته تخصصی ناظر بر سازمان بورس و اوراق بهادار به حساب می آید.

---

[۱۷] به‌موجب مقرره مزبور، یکی از وظایف و اختیارات هیأت مدیره سازمان بورس، پیشنهاد به کارگیری ابزارهای مالی جدید در بازار اوراق بهادار به شوراست.

[۱۸] ماده ۴ دستورالعمل تشکیل و فعالیت کمیته تخصصی فقهی: «اعضای کمیته هفت عضو می‌باشد که به‌شرح زیر انتخاب می‌شوند: ۱- پنج نفر فقیه (مجتهد متجزی) صاحب نظر در مسائل بازار سرمایه به تصویب هیأت مدیره سازمان ۲- یک نفر متخصص مالی با تعیین رئیس سازمان ۳- یک نفر حقوق‌دان آشنا با بازار سرمایه با تعیین رئیس سازمان ۴- یک نفر اقتصاددان آشنا با بازار سرمایه با تعیین رئیس سازمان».

[۱۹] ماده ۱۰ دستورالعمل تشکیل و فعالیت کمیته تخصصی فقهی.

www.SID.ir

Archive of SID

٦-استانداردهای بین المللی نظارت شرعی

استانداردهای مختلفی در حوزه نظارت شرعی بازارهای مالی بوسیله دو نهاد مالی اسلامی - هیأت خدمات مالی اسلامی و سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی- منتشر گردیده است. برای توضیح استانداردهای مذکور ابتدا به توضیح نهادهای مورد اشاره پرداخته می شود و سپس کلیات استانداردهای مورد بحث اشاره می گردد.

٦-١-استانداردهای هیأت خدمات مالی اسلامی

هیأت خدمات مالی اسلامی به موجب طرح بانک مرکزی مالزی، بانک نگارای مالزی، تأسیس شد. هدف این نهاد تبدیل شدن به تعیین کننده استانداردهای بین المللی برای بانک های اسلامی، تکافل و بازار سرمایه است. به عنوان تعیین کننده استانداردها برای نهادهای مالی اسلامی، هیأت خدمات مالی اسلامی مکمل کمیته بال برای نظارت بانکی و انجمن بین المللی ناظران بیمه[۲۰] است. تاکنون، هیأت خدمات مالی اسلامی ۲۴ اصل راهنمای استاندارد و یادداشت های فنی برای این صنعت منتشر کرده است. (پاشا و میرآخور، ۲۰۱۳: ۷۷)

شایان ذکر این است که هیأت مذکور برای تدوین استانداردهای خود با دعوت از مسئولین، نماینده‌ها و کارشناسان حوزه مورد بحث از کشورهای عضو، با بهره گیری از قوانین و تجربیات کشورهای مختلف اقدام به تدوین استانداردها می نماید. یکی از اهداف کلان IFSB مهیا نمودن دستورالعمل هایی برای نظارت موثر و قانون گذاری برای نهادهای ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی می باشد. برای رسیدن به این هدف تا به امروز استانداردهایی را به تصویب رسانده شده است. مهمترین آن ها که مربوط به این پژوهش است، به شرح زیر می باشد[۲۱]:

[20] International Association of Insurance Supervisors
[21] www.ifsb.org

www.SID.ir

Archive of SID

ردیف	عنوان استاندارد	توضیحات
۱	استاندارد شماره۳: اصول راهنمای حاکمیت شرکتی برای نهادهای ارائه دهنده خدمات صرفا مالی اسلامی (به استثناء نهادهای بیمه-ای و صندوق‌های مشترک سرمایه‌گذاری اسلامی)	این استاندارد شامل هفت اصل راهنما درباره الزمات احتیاطی در زمینه حاکمیت شرکتی برای نهادهایی است که صرفاً خدمات مالی اسلامی ارائه می دهند
۲	استاندارد شماره ۱۰: اصول راهنما راجع به سیستم های حاکمیت شرعی برای نهادهای ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی	این استاندارد شامل ۹ اصل راهنما در پنج بخش راجع به نظارت شرعی است. این پنج بخش عبارتند از: رویکرد عمومی برای سیستم نظارت شرعی، صلاحیت، استقلال، قابلیت اعتماد و هماهنگی.
۳	استاندارد شماره ۱۶: اصول راهنمای تجدید نظر شده راجع به مؤلفه‌های کلیدی در فراگرد ارزیابی نظارت	هدف این استاندارد این است که استاندارد شماره ۵ این نهاد را مورد بازبینی و تجدید نظر قرار داده است و ۱۱ مولفه را مورد بررسی قرار داده است که دو مولفه حاکمیت شرکتی و نظارت شرعی و نظارت و رویکرد های مختلف نظارتی را بررسی نموده است.
۴	استاندارد شماره ۱۷: اصول اساسی قانون گذاری مالی اسلامی	این استاندارد فقط اصول اساسی مربوط به نظارت و قانون گذاری در بخش بانکداری اسلامی را مدنظر قرار داده است.

٦-۲-سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی

AAOIFI، سازمانی بحرینی است که تعیین کننده استاندارد برای موضوعات حسابداری و حسابرسی مرتبط با صنعت بانکداری و مالیه اسلامی است. اساساً استانداردهای سازگار با شریعت بر مبنای استانداردهای بین‌المللی گزارش‌گری مالی (IFRS)[۲۲] طراحی می‌شوند، اما فعالیت AAOIFI در حوزه‌هایی است که تحت پوشش IFRS قرار نمی‌گیرند یا ممکن است استانداردهای آن در تعارض با الزامات شریعت باشد (پورمحمدی، زارع قاجاری، ۱۳۹۲: ۲۲۸-۲۲۰). دو استاندارد مربوط به حوزه نظارت شرعی به شرح زیر است[۲۳]:

22 International Financial Reporting standards

23 http://aaoifi.com/shariaa-standards/?lang=en

www.SID.ir

Archive of SID

ردیف	عنوان استاندارد	توضیحات
۱	استاندارد شماره۱: «هیئت نظارتی شریعت: تأسیس، ترکیب و گزارش دهی»	هدف این استاندارد برای بانک ها و مؤسسات مالی اسلامی، ارائه چارچوب کلی و اصول راهنمای تعریف، تشکیل، ترکیب و شیوه گزارش دهی شوراهای فقهی و شرعی در بانکها و مؤسسات مالی اسلامی می باشد
۲	استاندارد شماره۲: استانداردها و اصول راهنمای مشخصی برای شورای فقهی بانک‌ها و یا مؤسسات	هدف این استاندارد حاکمیتی برای بانک ها و موسسات مالی اسلامی آن است که استانداردها و اصول راهنمای مشخصی برای شورای فقهی بانک ها و یا موسسات مالی اسلامی ارائه نماید، به نحوی که این نهادها بتوانند وظیفه نظارت شرعی بر عملکرد مؤسسه را به بهترین نحو ممکن به انجام رسانند.

۷-روش تحقیق

انتخاب و اتخاذ یک روش علمی صحیح برای دستیابی به نتایج علمی و کاربردی در تحقیق از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشد. روشن است که روش‌شناسی صحیح یک تحقیق، اصل و اساس تحقیق را شکل می‌دهد که بدون توجه به آن، نتایج پژوهش تحقیق حاصلی برای محقق نخواهد داشت. بنابراین تلاش محقق در به‌کارگیری یک روش علمی و عقلایی صحیح برای دستیابی به نتایج مطلوب ضروری است. (نوروزی، ۱۳۹۰: ۷۸)

آنچه که در این پژوهش به عنوان روش تحقیق مورد استفاده قرار می گیرد، روش تحقیق تحلیل مضمون است که از روش هایی است که اساساً مستقل از جایگاه نظری یا معرفت شناسی خاصی است و در طیف گسترده ای از روش های نظری و معرفت شناسی می توان از آن استفاده کرد. از این رو، ابزار تحقیقاتی منعطف و مفیدی است که برای تحلیل حجم زیادی از داده های پیچیده و مفصل، می توان از آن استفاده کرد.

تحلیل مضمون روشی برای شناسایی، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده های کیفی است. این روش فرآیندی برای تحلیل داده های متنی است و داده های پراکنده و متنوع را به داده های غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند.(مختاریان پور و دیگران، ۱۳۹۲: ۴۵)

هم‌چنین تحلیل مضمون روشی است که هم برای بیان واقعیت و هم برای تبیین آن به کار می رود. البته، به دلیل ماهیت تفسیری تحلیل مضمون، باید به روایی و پایایی آن بیشتر توجه شود؛ این امر، مستلزم به کارگیری کدگذاران مستقل است و باعث می شود تحلیل مضمون در مقایسه با سایر روش های کیفی، دقت و زمان بیشتری طلب کند.

www.SID.ir

Archive of SID

فرآیند کامل تحلیل مضمون را می توان به سه مرحله کلان، شش گام و بیست اقدام تقسیم نمود (عابدی جعفری و دیگران، ۱۳۹۰). در جدول(۳)، فرآیند گام به گام تحلیل مضمون و تحلیل شبکه مضامین به اجمال آورده شده است.

جدول(۳): فرایند تحلیل مضمون

مرحله	گام	اقدام
۱. تجزیه و توصیف متن	۱- آشنا شدن با متن	- مکتوب کردن داده ها (در صورت لزوم) - مطالعه اولیه و مطالعه مجدد داده ها - نوشتن ایده های اولیه
	۲- ایجاد کدهای اولیه و کدگذاری	- پیشنهاد چارچوب کدگذاری و تهیه قالب مضامین - تفکیک متن به بخش های کوچک تر - کدگذاری ویژگی های جالب داده ها
	۳- جست و جو و شناخت مضامین	- تطبیق دادن کدها با قالب مضامین - استخراج مضامین از بخش های کدگذاشته متن - پالایش و بازبینی مضامین
۲. تشریح و تفسیر متن	۴- ترسیم شبکه مضامین	- بررسی و کنترل همخوانی مضامین با کدهای مستخرج - مرتب کردن مضامین - انتخاب مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر - ترسیم نقشه (های) مضامین - اصلاح و تأیید شبکه (های) مضامین
	۵- تحلیل شبکه مضامین	- تعریف و نام گذاری مضامین - توصیف و توضیح شبکه مضامین
۳. ترکیب و ادغام متن	۶- تدوین گزارش	- تلخیص شبکه مضامین و بیان مختصر و صریح آن - استخراج نمونه های جالب داده ها - مرتبط کردن نتایج تحلیل با سؤالات تحقیق و مبانی نظری - نوشتن گزارش علمی و تخصصی از تحلیل ها

www.SID.ir

Archive of SID

۸-تحلیل استانداردهای حاکمیت شریعت و نظارت شرعی

در این قسمت، مطابق با روش پژوهش، فهرست استانداردهای منتخب که متن آن‌ها تحلیل شده است در جدول (۴ بیان شده است. هر متن با استفاده از یک کد با عنوان اختصاری T کدگذاری شده است و شماره پس از آن نشان دهنده ردیف می‌باشد.

جدول (۴): عناوین و کدگذاری متن‌های منتخب برای تحلیل مضمون

کد	عنوان استاندارد	منبع
TA	استاندارد شماره۱: «هیئت نظارتی شریعت: تأسیس، ترکیب و گزارش دهی»	سازمان حسابداری و حسابرسی مؤسسات مالی اسلامی(AAOIFI)
TB	استاندارد شماره۲: استانداردها و اصول راهنمای مشخصی برای شورای فقهی بانک‌ها و یا مؤسسات	سازمان حسابداری و حسابرسی مؤسسات مالی اسلامی(AAOIFI)
TC	استاندارد شماره۳: اصول راهنمای حاکمیت شرکتی برای نهادهای ارائه دهنده خدمات صرفا مالی اسلامی (به استثناء نهادهای بیمه‌ای و صندوق‌های مشترک سرمایه‌گذاری اسلامی)	هیأت خدمات مالی اسلامی (IFSB)
TD	استاندارد شماره ۱۰: اصول راهنما راجع به سیستم های حاکمیت شرعی برای نهادهای ارائه دهنده خدمات مالی اسلامی	هیأت خدمات مالی اسلامی (IFSB)
TE	استاندارد شماره ۱۶: اصول راهنمای تجدید نظر شده راجع به مؤلفه‌های کلیدی در فراگرد ارزیابی نظارت	هیأت خدمات مالی اسلامی (IFSB)
TF	استاندارد شماره ۱۷: اصول اساسی قانون گذاری مالی اسلامی	هیأت خدمات مالی اسلامی (IFSB)

پس از انتخاب متن‌های اصلی برای تحلیل، کار تحلیل مضمون در پایین‌ترین سطح خود یعنی استخراج مضامین پایه آغاز شد. با توجه به گستردگی مضامین پایه، تنها به تعداد آن بسنده می گردد. در این مرحله، تعداد ۱۴۷ مضمون پایه از ۶ استاندارد مورد مطالعه استخراج شده است. در مرحله بعد مضامین سازمان‌دهنده مطابق با سوال تحقیق مطرح خواهد شد.

www.SID.ir

Archive of SID

۸-۱-جدول مضامین سازمان‌دهنده مستخرج از مضامین پایه

پس از استخراج مضامین پایه، کار تحلیل این مضامین شروع می شود. در این مرحله متناسب با سوال اصلی پژوهش، مرحله تحلیل مضامین پایه صورت گرفت و در پاسخ به سوال پژوهش، مضامین سازمان-دهنده‌ای مستخرج از مضامین پایه پیشنهاد شد که در ادامه ذکر می‌شود. مضامین سازمان‌دهنده در این پژوهش با حرف اختصاری S معرفی می‌شوند و عدد سمت راست آن‌ها (مانند S3) نشان دهنده شماره آن مضمون و متمایز کننده آن از سایر مضامین است.

جدول (۵):مضامین سازمان دهنده

کد مضمون پایه	مضمون سازمان دهنده	کد مضمون سازمان دهنده
p9, p31, p39, p43, p49, p63, p73, p74, p82, p83, p94, p97, p98, p137, p84, p131, p135, p41, p71	وظایف کمیته فقهی(مرکزی، موسسه، واحد انطباق داخلی با شریعت)	S1
p1, p29, p120, p57, p138	ضمانت سازگاری فعالیت های موسسه با اصول و قواعد شریعت بوسیله کمیته فقهی	S2
p2, p7, p103, p104, p105, p106, p134	استقلال کمیته فقهی و ضرورت تشکیل آن	S3
p3, p4, p70	ترکیب علمی کمیته فقهی	S4
p132, p61 , p62, p66, p67,	تناسب کمیته فقهی موسسه با ساختار و ماهیت موسسه	S5
p8, p10, p11, p12, p88, p68, p89, p136, p140, p86, p75, p91, , p90 p93, p92	نحوه و معیار انتخاب اعضای کمیته فقهی	S6
p13, p14, p15, p23, p24, p25, p26, p34	نگارش اصولی و قاعده مند گزارش نظارت شرعی	S7
p16, p17, p18, p21, p19, p20, p22	نگارش استاندارد پاراگراف توضیحی گزارش نظارت شرعی	S8
p27, p50, p51, p126	نحوه انتشار گزارش نظارت شرعی	S9
p28, p38, p46, p47, p48, p44,	موارد تحت نظارت شرعی	S10
p32, p109, p110, p111, p129, p141, p147, p143	ارائه اطلاعات مورد نیاز به کمیته فقهی	S11
p116, p117, p115, p118, p114	رازداری اعضای کمیته فقهی نسبت به اطلاعات	S12

www.SID.ir

Archive of SID

کد مضمون پایه	مضمون سازمان دهنده	کد مضمون سازمان دهنده
p146, p145, p144, p142, p101, p100, p99, p102, p87, p85	ارزیابی و نظارت بر کمیته فقهی و واحد انطباق داخلی شریعت	S13
p64, p72, p108, p65, p107	مدیریت تعارض منافع در کمیته های فقهی و وقت گذاری مناسب اعضا	S14
p69, p35, p78, p128,	تعریف مراحل فرآیند نظارت شرعی	S15
p5, p36, p37, p42, p76, p52, p130	ویژگی های فرآیند نظارت شرعی	S16
p139, p127, p125, p124, p123, p122, p121, p119, p80, p58, p59	الزامات فرآیند احکام صادره کمیته فقهی	S17
p33, p40, p45, p6, p30, p53, p54, p55, p56, p60, p77, p79, p81, p96, p112, p133, p95, p113	وظایف مشخص موسسه مالی اسلامی	S18

برای سوال اصلی پژوهش، ۱۸ مضمون سازمان‌دهنده مطابق با جدول (۵ استخراج شد. در ادامه مضامین فراگیر مستخرج از این مضامین سازمان‌دهنده معرفی می‌شوند.

۸-۲- مضامین فراگیر مستخرج از مضامین سازمان‌دهنده

پس از استخراج مضامین سازمان‌دهنده مطابق با راهبرد تحلیل مضمون در روش تحلیل داده‌های کیفی، مضامین فراگیر -که معمولاً بالاترین سطح انتزاع و برداشت از متن را دارند- از مضامین سازمان‌دهنده استخراج می‌شوند. در این مرحله نیز مانند مرحله قبل، مضامین فراگیر متناسب با سوال اصلی پژوهش از جدول مرتبط (جدول مضامین سازمان‌دهنده) استخراج شده است. همچنین برای هر مضمون فراگیر حرف اختصاری F انتخاب شده است که عدد سمت راست آن (مانند F3) نشان‌دهنده‌ی شماره آن مضمون فراگیر است. در ادامه جدول ۶ مضامین فراگیر مربوط به هر کدام از سوالات پژوهش بیان می‌شود.

www.SID.ir

Archive of SID

جدول (۶): مضامین فراگیر

کدهای مضامین سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر	کد مضمون فراگیر
S1, S2, S10, S12, S14, S17	وظایف کمیته فقهی	F1
S3, S4, S5, S6	ساختار و ماهیت کمیته فقهی	F2
S15, S16	نظام نظارت شرعی	F3
S7, S8, S9	گزارش نظارت شرعی	F4
S11, S13, S18	نقش موسسه مالی اسلامی	F5

در بالاترین سطح انتزاع از متن، در پاسخ به سوال تحقیق، ۵ مضمون فراگیر احصاء شد. در واقع می‌توان گفت وظایف کمیته فقهی، ساختار و ماهیت کمیته فقهی، نظام نظارت شرعی، گزارش نظارت شرعی و نقش موسسه مالی اسلامی، ۵ مولفه فراگیر در نظارت شرعی مطلوب است.

۸-۳-شبکه مضامین

طبق نتایج تحلیل مضمون استانداردهای مورد بررسی شده، شبکه مضامین این تحلیل به صورت زیر است:

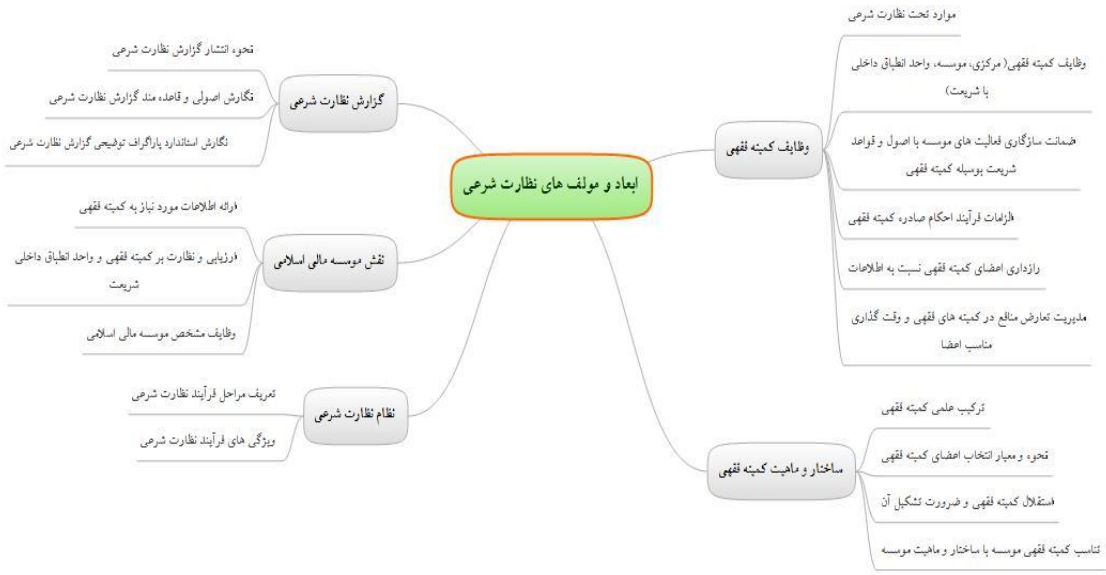

شکل (۱): تحلیل مضامین

www.SID.ir

Archive of SID

۹- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر ضمن واکاوی مفهوم نظارت شرعی در ابعاد مختلف و نقش دولت و حاکمیت بر بازار، به صورت خاص به بررسی نظارت شرعی بازارهای مالی کشور های اسلامی و بازار سرمایه ج.ا.ا پرداخت. در نهایت با استفاده از روش تحلیل مضمون، استانداردهای بین المللی مالی اسلامی در زمینه نظارت شرعی را ـ که مربوط به هیئت خدمات مالی اسلامی و سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی بود ـ مورد بررسی دقیق قرار داد تا بتواند به صورت عملیاتی تصویری روشن و کاربردی نسبت به این استانداردها ارائه دهد. یافته تحقیق استخراج ۱۸ مضمون سازمان‌دهنده در ارتباط با نظارت شرعی بود که در بالاترین سطح انتزاع از متن، در پاسخ به سوال تحقیق، ۵ مضمون فراگیر احصاء شد که عبارتند از وظایف کمیته فقهی، ساختار و ماهیت کمیته فقهی، نظام نظارت شرعی، گزارش نظارت شرعی و نقش موسسه مالی اسلامی. در واقع این مضامین فراگیر، مؤلفه‌های اساسی در نظارت شرعی مطلوب محسوب می شوند و برای ارتقاء نظارت شرعی در بازار سرمایه لازم است بدین مؤلفه‌ها توجه شود. در زمینه نظارت شرعی بر بازار سرمایه تنها دستورالعمل موجود، دستورالعمل تشکیل و فعالیت کمیته فقهی است و با مقایسه و تطبیق مضامین سازنده استخراج شده از استانداردهای بین المللی، این نتیجه حاصل می شود که در برخی مضامین چون استقلال کمیته فقهی، معیار انتخاب اعضای کمیته فقهی، نگارش اصولی و قاعده مند گزارش نظارت شرعی، انتشار گزارش نظارت شرعی و نحوه انتشار آن، موارد تحت نظارت شرعی، ارزیابی و نظارت بر کمیته فقهی و واحد انطباق داخلی شریعت، مدیریت تعارض منافع در کمیته های فقهی و وقت گذاری مناسب اعضا، تعریف مراحل و ویژگی های فرآیند نظارت شرعی، دستورالعمل نظارت شرعی بازار سرمایه ایران ناقص بوده و نیاز به اصلاح و ارتقا دارد.

www.SID.ir

Archive of SID

منابع و مآخذ

۱. اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۹۱)، نظارت در نظام اسلامی، چاپ اول، تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

۲. امامی، محمد (۱۳۸۵)، بررسی نظارت بر بازار در آموزه های نبوی و علوی، مجله تخصصی الهیات و حقوق، شماره ۶.

۳. انصاری دزفولی، مرتضی.(۱۴۱۱ ه.ق). کتاب المکاسب المحرمه و البیع و الخیارات (ط-القدیمه). ج۲، چاپ اول، قم: منشورات دارالذخائر.

۴. انوری، حسن (۱۳۸۱)، فرهنگ بزرگ سخن، جلد هشتم، چاپ پنجم، تهران: نشر سخن.

۵. بحرانی(آل عصفور)، یوسف بن احمد بن ابراهیم (۱۴۰۵ ه ق)، الحدائق الناضره فی أحکام العتره الطاهره، محقق/ مصحح: محمد تقی ایروانی - سید عبدالرزاق مقرم ، قم : دفتر انتشارات اسلامی، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم .

۶. پورمحمدی، سید حمید، زارع قاجاری، فردوس (۱۳۹۲)، نهادهای مالی بین‌المللی اسلامی، تهران: جهاد دانشگاهی.

۷. حسینی عاملی، سید جواد بن محمد (۱۴۱۹ ه ق)، مفتاح الکرامه فی شرح قواعد العلاّمه(ط-الحدیثه)، ج ۱۲، چاپ اول، قم: دفتر انتشارات اسلامی، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

۸. حلّی، ابن ادریس، محمد بن منصور بن احمد (۱۴۱۰ ه ق)، السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی، ج ۲، چاپ دوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم .

۹. راسخ، محمد (۱۳۹۰)، نظارت و تعادل نظام حقوق اساسی، چاپ دوم، تهران: دراک.

۱۰. راوندی، قطب الدین، سعید بن عبدالله (۱۴۰۵ ه ق)، فقه القرآن، ج ۲، چاپ دوم، قم: انتشارات کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی.

۱۱. شمسی نژاد، سید سعید و نجفی، مهدی (۱۳۸۵)، مصوبات شورای مشورتی شرعی کمیسیون اوراق بهادار مالزی، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق علیه السلام.

۱۲. شیخ مفید، (۱۴۳۴ق)، المقنعه، قم: موسسه نشر اسلامی وابسته به جامعه مدرسین.

۱۳. صدر، محمد باقر، حسینی ژرفا، سید ابوالقاسم (۱۳۹۳)، اقتصادنا، قم: پژوهشگاه علمی تخصصی شهید صدر.

۱۴. طرفدار، محسن (۱۳۹۰)، نقش دولت در تعیین قیمت کالاها و خدمات در نظام اقتصادی اسلام، مطالعات اقتصاد اسلامی، ۴ (۷)، ۶۵-۴۹.

۱۵. طوسی، ابوجعفر، محمد بن حسن (۱۴۰۰ ه ق)، النهایه فی مجرد الفقه و الفتاوی، چاپ دوم، بیروت: دارالکتاب العربی .

۱۶. عابدی جعفری، حسین و محمد تسلیمی و ابوالحسن فقیهی و محمد شیخ زاده (۱۳۹۰)، تحلیل مضمون و شبکه

www.SID.ir

Archive of SID

مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده های کیفی، اندیشه مدیریت راهبردی، ۵ (۱۰)، ۱۵۱- ۱۹۸.

۱۷. عاملی(شهید اول) محمد بن مکی (۱۴۱۷ ه ق)، الدروس الشرعیه فی فقه الإمامیه، ج ۳، چاپ دوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم .

۱۸. عاملی(شهید ثانی)، زین الدین بن علی (۱۴۲۲ ه ق)، حاشیه شرائع الإسلام، چاپ اول، قم : دفتر انتشارات اسلامی، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

۱۹. عاملی(شهید ثانی)، زین الدین بن علی.(۱۴۱۰ ه ق). الروضه البهیه فی شرح اللمعه الدمشقیه (المحشّی-کلانتر). چاپ اول، قم: کتابفروشی داوری .

۲۰. کاشف الغطاء، شیخ جعفر (۱۴۲۳)، کشف الغطاء عن مبهمات الشریعهٔ الغرّاء، قم، مکتب الإعلام الإسلامی

۲۱. کلینی، ابوجعفر، محمد بن یعقوب. (۱۴۰۷ ه ق). الکافی(ط- الإسلامیه). چاپ چهارم، تهران: دارالکتب الإسلامیه

۲۲. مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۴)، قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران.

۲۳. مختاریان پور، مجید، فتاح شریف زاده، سید مهدی الوانی و بهروز رضایی منش (۱۳۹۲)، موانع اجرای سیاست های فرهنگی کشور طی برنامه های اول تا چهارم توسعه: بررسی تجربه مدیران فرهنگی، اندیشه مدیریت راهبردی ۷ (۱۳)، ۷۷-۳۳.

۲۴. موسوی خمینی، روح الله (۱۳۷۰ ش)، صحیفه نور، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

۲۵. موسوی خمینی، روح الله (بی‌تا)، تحریر الوسیله، قم: موسسه مطبوعاتی اسماعیلیان.

۲۶. النّجفی، الشیخ محمّد حسن (۱۴۳۳ ه ق)، جواهر الکلام، قم: دار إحیاء التراث العربی.

۲۷. نوروزی، محمد. (۱۳۹۰)، طراحی مدل شبکه ای مؤلفه های فرهنگی- اجتماعی انتقال فناوری در افق چشم انداز ۱۴۰۴ جمهوری اسلامی ایران، (پایان نامه دوره کارشناسی ارشد)، دانشکده معارف اسلامی و مدیریت. تهران: دانشگاه امام صادق علیه‌السلام.

۲۸. هیأت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار (۱۳۸۶)، دستورالعمل تشکیل و فعالیت کمیته تخصصی فقهی.

29. AAOIFI (2010), Accounting, Auditing and Governance Standards for Islamic Financial Institutions, Bahrian: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions ,
30. Hasan, Zulkifli (2010), Regulatory Framework of Shari'ah Governance System in Malaysia, GCC Countries and the UK, Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies,
31. Hassan, M. Kabir & Umar, A. Oseni (2011), The Dispute Resolution Framework for the Islamic Capital Market in Malaysia: Legal Obstacles and Options, John Wiley & Sons Ltd
32. IFSB (2009), Guiding Principles On Shari`Ah Governance Systems For Institutions Offering Islamic Financial Services, Kuala Lumpur: Islamic Financial Services Board.

www.SID.ir

Archive of SID

33. Laldin, Mohamad Akram (2009), Shari'ah Supervision of Islamic Banking From Regulatory Perspective, Academy for modern studies
34. Obiyathulla Ismath Bacha, Abbas Mirakhor (2013), Islamic Capital Markets: A Comparative Approach, Wiley
35. Securities Commission of Malaysia (2007), Resolutions of the Securities Commission Shariah Advisory Council, Kuala Lumpur.

www.SID.ir

Archive of SID

Parameters of Promotion of Shariah Supervision of Iran's Capital Market Base On International Shariah Supervision Standards by Thematic Analysis Approach (Case Study: International Standards IFSB & AAOIFI)

Mohammad Tohidi[۲۴]

Alireza Fattahi[۲۵]

Abstract:

One of the necessary components for confidence of adaptation financial, banking and insurance actions with shariah at different countries is shariah supervision. According to IFSB definition, "Shariah Governance System", despite being commonly used within the IFSI to refer to structures and processes adopted by stakeholders in the IFSI to ensure compliance with shariah rules and principles, has not been properly defined in any of the existing standards.

At this research meanwhile definition of shariah supervision and survey supervision at Ahl-Albeit's life(Sireh), is mentioned specially experience of Islamic countries. This research will count parameters of shariah supervision at capital market based on international supervision and shariah governance standards.

At this research with Thematic Analysis Approach, meanwhile survey and analysis of IFSB and AAOIFI standards, is counted basic parameters of promotion of shariah supervision at capital market.

Ones of research's result based on Thematic Analysis, are committee Shariah's responsibilities, structure and quiddity of committee Shariah, system of shariah supervision, shariah supervision report and Islamic financial institution's role that are considered five inclusive parameters at optimal shariah supervision.

Keywords: Sharia Governance, Sharia Supervision, Capital Market, AAOIFI, IFSB.

JEL Classification: L87, O10, O16, Z10

۲۴. Assistant Professor, Department of Financial Management, Faculty of Islamic Studies and Management, Imam Sadegh University, Tehran, Iran (Corresponding Author). tohidi@isu.ac.ir

۲۵. M.A of Islamic Studies and Financial Management, Imam Sadiq University, Tehran, Iran

www.SID.ir